

přítomných informací má však také některé svoje stinné stránky. Stačí, když se nějaký nesmysl dostane na častěji navštěvovaný internetový zdroj, nejlépe vedený v jazyce anglickém. A protože se v případě pisatelů s chybějící vlastní invencí shromažďují zdrojové informace pro tvorbu „autorských“ textů nejsnáze pomocí klávesnicové zkratky „ctr+alt+c“, chybný údaj se na síti rychle multiplikuje.

To se bohužel stalo i jáchymovským šlikům z první poloviny 16. století. V důsledku jediné věcné chyby, uvedené však u často zobrazovaného hesla na wikipedii, tak většině mladších zahraničních zájemců o počátky tolarových mincí už asi navždy zůstane utajen Štěpán Šlik z Pasounu (1487–1526), neboť na wikipedii jej z blíže neznámého důvodu (s odkazem na časopis *National Geographic*, červen 2002, s. 1) „zastupuje“ jeho mladší bratr Jeroným Šlik (1494–1551): „... in the 16th century, Count Hieronymus Schlick of Bohemia began minting coins known as *Joachimstalers* (from German *thal*, or nowadays usually *Tal*, „valley“, cognate with „dale“ in English), named for Joachimstal, the valley where the silver was mined (St. Joachim's Valley, now Jáchymov; then part of the Holy Roman Empire, now part of the Czech Republic)...“.²

Chápu, že zahraniční autoři mohou jen těžko rozlišit jemné nuance státoprávního vývoje střední Evropy, takže nevědí, že Království české (a v jeho rámci ani západočeský Jáchymov) už počátkem 16. století nebylo součástí Svaté říše římské.³ Proč ale ten Jeroným Šlik?

Vždyť po celou dobu „předinternetovou“ bylo všeobecně známo, že první léta činnosti jáchymovské mincovny jsou spojována výhradně s osobou Štěpána Šlika z Pasounu.⁴ Tento muž byl v záležitostech, týkajících se výroby mincí a obchodování se stříbrem, oficiálním zástupcem šlikovského rodu při jednáních s českou stavovskou obcí, s panovníkem i se saskou stranou. Proto se Štěpánovo jméno objevuje na jáchymovských tolarových ražbách od zahájení jejich pravidelné výroby roku 1520 až do převzetí jáchymovské mincovny panovníkem roku 1528, i když sám Štěpán Šlik zůstával neznámý od tragické bitvy u Moháče (29. srpna 1526), které se účastnil po boku krále Ludvíka Jagellonského, a během které na útěku (stejně jako král) s největší pravděpodobností zahynul. Ať vezmeme do rukou jakoukoli ze starších odborných i populárně-naučných publikací, u nichž je měnový vývoj Evropy ilustrován vyobrazením šlikovských tolarů z Jáchymova, setkáváme se výhradně s mincemi, na kterých je uvedeno, že rubová strana mince zobrazuje „erb pánů šliků, Štěpána a bratří,

² Viz http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_dollar (podoba této stránky zůstává nezměněná i v době přípravy rukopisu této studie v září 2013).

³ VOREL, Petr: *Státoprávní vyčlenění českých zemí ze Svaté říše římské (Důsledky říšské reformy Maxmiliána I. Habsburského)*, Český časopis historický 111, 2013, s. 743–804.

⁴ Pro anglickojazyčné prostředí už máme k dispozici podrobné vysvětlení obecně dějinných i „vnitročeských“ souvislostí vzniku jáchymovských tolarů, viz VOREL, Petr: *From the Silver Czech Tolar to a Worldwide Dollar (The Birth of the Dollar and its Journey of Monetary Circulation in Europe and the World from the 16th to the 20th Century)*, Columbia University Press – New York 2013, Chapter 2: The First Appearance of the Thaler in Jáchymov“, s. 27–52.

hrabat z Pasounu“ (v dobových zkratkách latinského textu AR. DOMI. SLI. STE. ET. FRA. COM. D. B.).

Nicméně i přes výše zmíněnou jasnou věcně matoucí chybu v citovaném internetovém zdroji je nutné přiznat, že skutečně existují jáchymovské tolary, hlásící se do dvacátých let 16. století, které ve své opisové části nemají křesťní jméno „Štěpán“, ale „Jeroným“ (tedy latinsky „Hieronymus“).

Starší přehledy šlikovských mincí z 19. století nic podobného nenevidují.⁵ Na existenci takových mincí upozornil až v roce 1920 známý pražský numismatik a starožitník Karel Chaura, který vlastnil dva exempláře jáchymovských „Jeronýmů“ a připojil i jejich perokresby.⁶ Pro pozdější literaturu, týkající se šlikovského mincovnictví v Jáchymově, však tato informace jako by neexistovala. U zahraničních prací je to pochopitelné („*slavica non leguntur*“ a kdo by v Německu pročítal nějaký česky vydávaný věstník z dvacátých let),⁷ ale s Chaurovou zmínkou později aktivně nepracoval ani Lubomír Nemeškal (1927–2002), který tento materiál nepochybně znal, neboť Chaurův článek opakovaně citoval. V žádné ze svých syntetických odborných publikací, týkajících se šlikovského mincování v Jáchymově, však existenci mincí, ražených jménem Jeronýma Šlika, nijak blíže nevysvětlil.⁸ Není pak divu, že se výše zmíněná informace neobjevila ani v mladším kompilačním pokusu o přehled jáchymovských šlikovských mincí,⁹ neboť žádný jejich souhrnný katalog nebyl (nepočítáme-li výše zmíněný „Beschreibung“ z roku 1852) k dispozici.¹⁰

Moderní souhrnný typologický katalog šlikovských ražeb z Jáchymova jsem slíbil sestavit před deseti lety (koncem roku 2003) u příležitosti vernisáže stálé expozice „Peníze v Čechách 1520–1620“, instalované ve Východočeském muzeu na zámku v Pardubicích. Při té příležitosti mne oslovila Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, významná česká numismatička (zabývající se však jiným obdobím měnového vývoje), zda bych s ní nespolupracoval na vydání textu o dějinách jáchymovské mincovny z písemné pozůstalosti jejího zemřelého manžela. Text prvního dílu dějin jáchymovské mincovny (do roku 1619) byl

⁵ MILTNER, Franz Karl a Heinrich – NEUMANN, Josef: *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen*, Praha 1852, s. 492–497; FIALA, Eduard: *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer*, Praha 1888; TÝŽ: *Das Münzwesen der Grafen Schlick*, Numismatische Zeitschrift 22, 1890, s. 165–264; 23, 1891, s. 195–288.

⁶ CHAURA, Karel: *Dva tolary Jeronýma Šlika 1527*, Věstník Numismatické společnosti česko-slovenské v Praze, ročník II, č. 3, červenec 1920, s. 60–62.

⁷ JÄGER, A.: *Die Münzprägungen der Grafen Schlick*, Berliner numismatische Zeitschrift 1954, Nr. 17–18.

⁸ NEMEŠKAL, Lubomír: *Jáchymovská mincovna v první polovině 16. století*, Praha 1964 a TÝŽ, *Počátek ražby českého tolaru a konec ražby pražského groše (1469–1561)*, Praha 1997.

⁹ PAVLÍČEK, Josef – SCHÖN, Jan: *Mincování šlechtických rodů (rodové mince) Arcivévodství rakouského, zemí Koruny české a Království uherského v XVI.–XIX. století / Neufürsten Münzen Erzherzogtum Österreich, Länder der Böhmisches Krone und Königreich Ungarn aus dem XVI.–XIX. Jahrhundert*, Zlín 2008, s. 68–70.

¹⁰ VOREL, Petr: *Od pražského groše ke koruně české (Průvodce dějinami peněz v českých zemích)*, Praha 2004 (2. vyd.), s. 551, pozn. č. 10.

hotov, ale Lubomír Nemeškal k němu nezpracoval žádný odborný katalog, ani nějakou jeho přípravnou fázi v podobě kartotéky či jiného pomocného materiálu. Slíbil jsem tedy, že katalogovou část zpracuji zcela nově. Tato práce se sice (vzhledem ke komplikovanému tématu a nejistému pokrytí nákladů na vydání) protáhla o několik let, nicméně nakonec se takto vzniklé společné dílo podařilo v roce 2010 realizovat. Pozorný čtenář však jistě zaznamená dílčí názorové rozdíly mezi textem (který je autorským dílem L. Nemeškala a do kterého jsme spolu se Zdenkou Nemeškalovou nezasahovali)¹¹ a katalogem,¹² ke kterému jsem alespoň v rámci cizojazyčných resumé připojil i dílčí výsledky svého vlastního výzkumu.¹³

V případě textu knihy se jednalo o autorsky dokončenou podrobnou studii (včetně pramenného poznámkového materiálu), ve které Nemeškal podstatně rozšířil původní text o dějinách mincovny v první polovině 16. století, chronologicky rozšířil záběr až do českého stavovského povstání a do textu zapracoval své dílčí výzkumy, publikované do sklonku 20. století časopisecky. Do textu zařadil i stručnou zmínku o tolarech Jeronýma Šlika s datací 1527, které vymezil jako samostatný soubor (lišící se od běžné produkce právě uvedeným křestním jménem).¹⁴ Z tohoto kontextu by se tak dalo předpokládat, že výskyt Jeronýmových mincí je přeci jen častější, ale autor ani tentokrát nenabídl žádné bližší vysvětlení nebo podrobnější informaci o tomto zajímavém numismatickém materiálu, pouze se odkázal na výše zmíněný Chaurův článek z roku 1920.

Příznávám, že právě tolarý Jeronýma Šlika pro mne představovaly při zpracovávání nového typologického katalogu (doplňujícího výše zmíněný text Nemeškala) značnou komplikaci, neboť jsem v rámci shromažďování základní databáze šlikovských ražeb na žádné takové mince nikde nenarazil. Nejsou obsaženy ve velkých veřejných a badatelsky přístupných sbírkách, neobjevily se na žádných renomovaných domácích ani zahraničních aukcích a nevyskytovaly se ani v nejvýznamnějších sbírkách soukromých, zaměřených na raně novověké české rodové ražby (sbírka E. Polívky)¹⁵ či dokonce přímo na ražby jáchymovských Šliků (sbírka H. Poláka).¹⁶

Začal jsem docela dobře chápat, proč se Nemeškal interpretaci šlikovských „Jeronýmů“ raději vyhnul, neboť jen na základě kresebné dokumentace, pub-

¹¹ NEMEŠKAL, Lubomír: *Dějiny jáchymovské mincovny v letech 1519–1619*, in: Lubomír Nemeškal – Petr Vorel, *Dějiny jáchymovské mincovny a katalog ražeb I. 1519/1520–1619*, Pardubice 2010, s. 7–170.

¹² VOREL, Petr: *Katalog ražeb jáchymovské mincovny v letech 1519/1520–1619*, in: Lubomír Nemeškal – Petr Vorel, *Dějiny jáchymovské mincovny a katalog ražeb I. 1519/1520–1619*, Pardubice 2010, s. 171–256.

¹³ VOREL, Petr: *History of the Jáchymov Mint and catalogue of coinage from the years 1519/1520–1619 / Die Geschichte der Joachimstaler Münze und der Prägekatalog aus den Jahren 1519/1520–1620*, in: Lubomír Nemeškal – Petr Vorel, *Dějiny jáchymovské mincovny a katalog ražeb I. 1519/1520–1619*, Pardubice 2010, s. 260–278.

¹⁴ NEMEŠKAL, L.: *Dějiny*, s. 20.

¹⁵ POLÍVKA, Eduard: *Mincovní památky šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2000.

¹⁶ VOREL, P.: *Katalog*, s. 172–174.

likované Karlem Chaourou, skutečně nebylo možné plně se spolehnout na autenticitu popisovaného materiálu. A z hlediska širších politických a ekonomických okolností šlikovského mincování v Jáchymově v letech 1520–1528 (které Nemeškal detailně znal) představují ražby, opatřené jménem Jeronýma Šlika, poměrně nelogickou anomálií.

Jediným informačním zdrojem, evidujícím jáchymovské ražby Jeronýma Šlika, nakonec zůstala skutečně jen a pouze sbírka Karla Chaury. Zachovala se jako velmi významný pramenný celek v rámci numismatické sbírky Národního musea v Praze. Vzhledem k technickým problémům, s nimiž se Národní museum dlouhodobě potýká, byla však zmíněná Chaurova sbírka dlouhou dobu badatelsky přístupná jen ve velmi omezené míře. Díky vstřícnosti vedení numismatického oddělení NM Praha a především díky trpělivosti správkyně příslušného sbírkového fondu Zuzany Holečkové jsem měl možnost při přípravě typologického katalogu pracovat i s mincemi z Chaurovy sbírky, ve které se dva autentické exempláře tolarů z roku 1527, nesoucí křestní jméno „Jeroným“, skutečně nalézají. Jejich fotodokumentace i popis jsou tedy obsaženy jak ve výše zmíněném typologickém katalogu šlikovských ražeb z Jáchymova,¹⁷ tak nejnověji i v příslušném svazku edičního zpřístupnění Chaurovy sbírky.¹⁸ Nade vší pochybnost jsou oba tyto tolary pravé. Proč však vůbec vznikly a jakou informaci nám poskytují samy o sobě?

Karel Chaura považoval obě mince za zkušební ražby, vzniklé nedlouho po bitvě u Moháče (29. srpna 1526). Předpokládal, že:

1) Razidlo se jménem „Jeroným“ vzniklo již v roce 1526, kdy se po zmizení Štěpánově kdesi v moháčských blatech „... *po vzájemné dohodě stal blavou rodiny Jeroným, bratr Štěpánův*...“¹⁹

2) Pro ražbu mincí se jménem krále Ludvíka (již zemřelého) na lící straně a se jménem Jeronýmovým na rubu (mince „A“) bylo toto razidlo užito v mezidobí před volbou krále Ferdinanda (23. října 1526); po Ferdinandově korunovaci (24. února 1527) pak byly provedeny zkušební odražky se jménem nového panovníka (mince „B“). Skutečnost, že se později rubové razidlo se jménem Jeronýmovým k výrobě mincí neužívalo, vysvětluje blíže neupřesněnými právními důvody.²⁰

¹⁷ VOREL, P.: *Katalog*, s. 181, č. 2/25 a s. 188, č. 6/7, fotopříloha tab. VII/i a VIII/e.

¹⁸ HOLEČKOVÁ, Zuzana: *České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum – Chaurova sbírka VI. 2. Nevládni tolarové ražby. Rodové ražby a ražby olomouckého biskupství a arcibiskupství*, Praha 2012, č. 192–193, s. 152–153, 324–325.

¹⁹ CHAURA, K.: *Dva tolary*, s. 61.

²⁰ CHAURA, K.: *Dva tolary*, s. 62: „... Šlikové ... byli po 23. říjnu jistě na rozpacích, smějí-li razit dále se jménem nové hlavy rodu a pod titulem nového krále. Proto, ačkoli zhotoveno již r. 1526 razidlo se jménem Jeroným a vyražen tolar A [tj. s titulaturou krále Ludvíka – pozn. aut.], přece dále neraženo; r. 1527 použito nového rubu s titulem Ferdinanda I. a vyražen tolar B. Ale z důvodů právních upuštěno asi úplně od ražby se jménem Jeronýma a raženo dále se jménem Štěpána a titulem Ferdinanda I. až do r. 1528, kdy právo mincovní Šlikům vzato...“

Lubomír Nemeškal toto Chaurovo vysvětlení (které sice nepostrádá jistou logiku, ale podle mého názoru správné není, viz níže) ve věcném smyslu přejal (jen jinak formulovanými slovy), pouze vypustil Chaurovu úvahu o výslovně zkušebním charakteru oněch ražeb. Do textu onu zmínku o ražbách Jeronýmových začlenil v rámci obecné typologie, jako by šlo o mince běžně ražené, byť nyní vzácné, a na základě mincmistrovské značky je identifikuje jako výrobky mincmistra Kašpara Mergenthala.²¹

Myslím však, že od dob Chaurových se naše znalosti přeci jen trochu posunuly a můžeme se pokusit o nějaké přesnější vysvětlení.

Podstatnou okolností, kterou výslovně nezmiňuje ani Chaura, ani Nemeškal, je skutečnost, že k výrobě obou dnes známých tolarů Jeronýma Šlika bylo použito stejné rubové razidlo. To lze snadno ověřit jak supraprojekcí snímků rubových stran obou mincí, tak srovnáním specifických detailů, vzniklých při ruční výrobě razidla pomocí dílčích punců (přesná vzájemná poloha písmen, dílčích částí obrazu mince, dělčích znamének apod.). Dílčí odlišnosti v detailech výsledné rubové strany mincí jsou způsobeny pouze mírným dvojrázem u mince „A“, zřetelném na počátku opisu „AR. D. SLIC.“.

Razidlo vzniklo pomocí stejných punců pro ztvárnění písmen i dílčích částí obrazu (šlikovského erbu a postav sv. Jáchyma), které řezač želez používal pro „obyčejná“ razidla ročníku 1527 (ve tvaru „2-7“) se jménem Štěpánovým [„STE“]; stejné jsou i zkratky a písmena v opisové části. Protože však pro jméno „Jeroným“ [„IERO“] potřeboval v opisovém mezikruží více místa, zkrátil o jedno písmeno zkratku slova „DOMINORVM“ na pouhé „D“ (namísto obvyklého „DO“). Není však pochyby o tom, že rubové razidlo se jménem Jeronýma Šlika je dílenským výrobkem stejného autora, který vyráběl „běžná“ razidla.

Pomocí těchto detailů lze vyslovit předpoklad, že toto „Jeronýmovo“ razidlo vzniklo ve stejné době, jako všechna ostatní razidla „Štěpánova“ s vročením „2-7“. Není tedy důvod uvažovat o době vzniku samotného razidla již v průběhu roku 1526 (resp. někdy v období mezi koncem srpna a koncem září 1526), jak se domníval Karel Chaura. Starší rubová razidla, datovaná rokem 1526, se totiž od těch mladších (s datací „2-7“) v dílčích detailech liší.

Toto zjištění se však týká bližšího časového určení vzniku samotného razidla, nikoli ale doby vzniku mincí, které byly jeho pomocí vyrobeny.

Klíč k vysvětlení poskytují podle mého názoru lícni strany obou mincí, na kterých jsou uvedena odlišná jména panovníků.

²¹ NEMEŠKAL, L.: *Dějiny*, s. 20: „... Odlišující se soubor z roku 1527 nám v opise reversu představuje jako vůdčí osobnost šlikovských rodových větví Jeronýma Šlika, který vůdčí postavení získal po smrti Štěpána v roce 1526. V současné době můžeme připomenout dvě varianty tolarových ražeb tohoto souboru: 1) se jménem českého krále Ludvíka Jagellonského a 2) jeho nástupce Ferdinanda I. .... Na prvním místě uvedená varianta musela být vybita po smrti krále Ludvíka Jagellonského při bitvě u Moháče (29. srpna 1526), kde s ním zahynul i Štěpán Šlik. Obě varianty tohoto šlikovského tolaru z roku 1527 byly raženy za mincmistra Kašpara Mergenthala, jehož znamení nalézáme mezi začátkem a koncem lícního opisu obou variant...“

Na první pohled je výrazně zřetelný rozdíl v kvalitě ražby. U mince „A“ spatřujeme jak dvojráz na levé spodní části opisu, tak i výrazně nedoražený pravý horní okraj. Obě tyto výrobní anomálie naznačil Karel Chaura již na perokresbě z roku 1920. Tak výrazná deformace pravého horního okraje však těžko mohla vzniknout jen v důsledku nedostatečného úderu při ražbě či jako následek nerovnosti střížku. Degradace výšky písmen je plynulá a reliéf přechází od poměrně ostře ražených spodních pat písmen „OEM“ až k jen hladké ploše v místech, kde by měl být vnější perlovec. To je podle mého názoru spíše stopa velmi opotřebovaného razidla. Této interpretaci odpovídají i četné stopy po čištění razidla („škrábance“) v obrazové části okolo lvího ocasu a ztráta některých detailů obrazu této jinak ostře ražené a dobře dochované mince, zřetelná ve vyobrazení hřívý či lvích drápů.

Mince „B“ (se jménem Ferdinanda I.) výrazné výrobní anomálie nemá, jen drobný dvojráz na líci, zřetelný u několika písmen v horní části. Rubová strana (se jménem „Jeroným“) je ražena ostře a zřetelně, zřejmě proto ji použil Karel Chaura jako předlohu pro svou perokresbu. Na jeho obrázku je totiž zaznamenána i drobná vada materiálu (prasklina střížku ve tvaru široce dolů rozevřeného písmene „V“ pod pravou rukou sv. Jáchyma), která podle mého názoru na rekonstrukční kresbě být neměla (nejde o součást obrazu mince). Nicméně i tento drobný detail (vedle porovnání kreseb s jejich předlohami) dokládá vysokou autenticitu (a tedy i odbornou dokumentační hodnotu) kreseb, připojovaných k materiálovým studiím Karla Chaury.

Pro vyslovení hypotézy o okolnostech vzniku popisovaných mincí je podstatné, že se v případě lícního razidla tolaru „B“ jedná o nejmladší verzi, u které byla pro zhotovení opisové části použita nová sada punců pro písmena, která mají menší výšku. K této změně sady punců došlo až někdy v průběhu roku 1527.

Razidla se jménem krále Ferdinanda (lícní) či s letopočtem ve tvaru „2-7“ (rubová), totiž existují v obou verzích:

a) S písmeny „velkými“. Ta jsou starší, neboť stejná sada punců pro písmena byla užita pro poslední typy lícních razidel se jménem krále Ludvíka či pro nejmladší typy rubových razidel s letopočtem 1526.

b) S písmeny „malými“. Tato mladší verze se na první pohled odlišuje tím, že obrazové pole je od opisového mezikruží odděleno dvojitě (větším perlvcem a menší linkou, resp. provazcem, což byl zřejmě původní tvar, jak je zřetelné na mincích lépe dochovaných).²² Doplnění této linky či provazce je však logické. Zmenšení šířky opisového mezikruží, k němuž došlo v důsledku užití písmen o menší výšce, bylo nutné nějak „vykrýt“, neboť na zhotovení vnitřního obrazu líce i rubu byly (narozdíl od písmen v opisu) užívány stále stejné puncy (nezvětšil se tedy ani lev na líci, ani šlikovský erb na rubu).

Z tohoto kontextu je zřejmé, že tři razidla, jejichž pomocí byly vyrobeny dvě dnes známé tolarové mince Jeronýma Šlika (jedno razidlo rubové „Jeroný-

²² Vizuální srovnání obou verzí lícních a rubových razidel s rozdílnou výškou písmen viz VOREL, P.: *Katalog*, tab. VIII/b–c.

movo“; dvě lícni se jmény odlišných panovníků), vznikla v různých údobích fungování jáchymovské mincovny:

- 1) nejstarší je lícni „A“ se jménem krále Ludvíka;
- 2) rubové „A“ i „B“ (se jménem Jeronýma) je totožné; nese letopočet 1527 a je zhotoveno pomocí „velkých“ punců pro písmena, patří tedy do skupiny starší;
- 3) nejmladší je lícni „B“ se jménem krále Ferdinanda, které je už zhotoveno pomocí „malých“ punců pro písmena; vzniklo tedy nejdříve až někdy v průběhu roku 1527, kdy se všechna razidla (lícni i rubová) začala vyrábět pomocí sady punců „malých písmen“.

Lze předpokládat, že při velmi vysoké produkci mincovny v letech 1526–1528 byla spotřeba razidel značná, čemuž odpovídá velký počet identifikovatelných razidel většiny z běžných dosud popsaných základních typů šlikovských tolarů z Jáchymova. Při běžném provozu bylo nutné každý rok zajistit dodávky několika desítek nových lícních i rubových razidel; proto nebyl problém u nově vyráběných razicích kolků akceptovat požadované aktualizace jmen, letopočtů a značek. I když bylo obvyklé, že každé razidlo se používalo z úsporných důvodů až k samé hranici své technické životnosti (která se odhaduje u ruční ražby na několik tisíc mincí), považují za prakticky vyloučené, aby v rámci běžného mincovního provozu vznikly vzájemné kombinace tří razidel, u nichž se doba jejich výroby (tedy výroby razidel) výrazně lišila. A to je zjevně případ právě dvou zmíněných mincí.

Jak si tedy existenci oněch „Jeronýmů“ vysvětlit? Přiznávám, že jednoznačnou odpověď stále nevíme. Dochované prameny však přeci jen leccos naznačují. Jde však o dvě otázky:

- 1) Kdy a z jakých důvodů bylo razidlo se jménem Jeronýma Šlika vyrobeno?
- 2) Kdy a z jakých důvodů bylo použito pro výrobu stříbrných tolarů?

V případě první otázky je obecná odpověď na její první část snadná: v roce 1527, jak je na razidle přímo uvedeno. Posunutím jeho výroby již někam do počátku září 1526 se jen pokoušel Karel Chaura vysvětlit, jak je možné, že bylo toto lícni razidlo kombinováno s rubem, nesoucím jméno krále Ludvíka (tj. ražba mince s touto kombinací mezi bitvou u Moháče a volbou krále Ferdinanda, jak uvádím výše).

S důvody je to složitější a nevystačíme jen s obecným konstatováním, že Jeroným Šlik se jakožto nejstarší tehdy žijící z pěti bratří Šliků stal tak nějak automaticky „hlavním představitelem rodu“ (jak předpokládal Karel Chaura).

Ono to s rodinnými vztahy mezi Šliky v první polovině 16. století vůbec nebylo jednoduché a práva k těžbě stříbra a k ražbě mincí se vztahovala na širší rodinné společenstvo, nejen na Štěpána a jeho bratry. I proto se i v současné odborné literatuře v souvislosti s Jáchymovem obecně hovoří o „pánech Šlicích“, jako by šlo o nějaké jednolitě společenstvo, pobírající zisk z jáchymovského podnikání. To do jisté míry platilo do roku 1526, dokud žil Štěpán Šlik a dokud fungovaly politicky dobře zajištěné peněžní toky. Přisun peněz však

začal postupně (opět v důsledku politických rozhodnutí) slábnout: významnými mezníky byly v tomto směru pro Šliky roky 1528, 1534, 1545 a 1547. Nejen o stále tenčící se zisk, ale také o to, kdo zaplatí dluhy, začali se Šlikové sami mezi sebou soudit. A při těchto příležitostech vyplývaly na povrch i mnohem starší dohody a závazky, mnohdy ještě z dob císařování Maxmiliána I. Habsburského (+1519). Tyto retrospektivně dochované prameny nebyly starší historiografii, zabývající se problematikou šlikovského Jáchymova, vůbec známy.²³ Komplikované bylo především majetko-právní vyrovnání mezi Mořicem, jediným synem Štěpána Šlika, a jeho strýcem Jeronýmem, které probíhalo až po roce 1547. Z těchto sporů pak vyplývá, jaká byla vlastně role Jeronýmova v době bezprostředně po moháčské bitvě.

Za důležité považuji především zcela nové zjištění, že Štěpán Šlik celý „rodinný podnik“ těžce zadlužil. Ještě v průběhu roku 1526 byly vyčísleny Štěpánovy dluhy na tehdejší dobu astronomickou částkou 140 tisíc zlatých rýnských. Splácení těchto dluhů bylo rozloženo do mnoha let a bylo zaručeno výnosy z jáchymovského podnikání.²⁴ Situaci však po právní stránce komplikovala skutečnost, že Štěpán Šlik v bitvě u Moháče zmizel, jeho tělo se (narozdíl od mrtvého krále Ludvíka) nikdy nenašlo a existovali svědci, kteří tvrdili, že ho i po bitvě viděli živého. Za takové situace ani nemohlo být zahájeno dědické řízení a dědicové nemohli disponovat majetkem. Také věřitelé se dožadovali svých peněz, které za této situace neměl kdo platit. Proto bylo rozhodnutím zemského soudu právě v roce 1527 stanoveno, že správcem veškerých aktiv a pasiv Štěpána Šlika a také poručíkem jeho jediného syna Mořice bude právě Jeroným Šlik, a to až do Mořicovy zletilosti (případně do doby, kdy bude sám Štěpán schopen ujmout se správy svých věcí, kdyby přeci jenom žil). Toto Jeronýmovo pověření výkonem majetkových práv zmizelého Štěpána by podle mého názoru mohlo být dostatečným důvodem i pro vznik rubového razidla, na kterém bylo původní jméno Štěpánovo nahrazeno jménem Jeronýmovým. K pravidelné výrobě mincí však toto razidlo nebylo zřejmě vůbec použito (i po

²³ Jedná se o velmi obsáhlé pramené soubory, které pro účely této studie není možné obsáhle citovat. Jejich podrobnou analýzu připravuji do tisku v rámci samostatné publikace, která vyjde nejpozději koncem roku 2015 (což musí, neb jde o hlavní výstup z projektu GAČR, citovaného v první poznámce), viz VOREL, Petr: *The War of Princes in the Empire and the Bohemian Lands (1546–1555). Economic and Political History of Central Europe in the Middle of 16th Century* (v přípravě do tisku na rok 2015).

²⁴ Tato částka vyřčená sama o sobě nic neříká, proto si dovolím malé srovnání: V daňovém přiznání z roku 1529 byla celková hodnota rožmberského majetku (po Pernštejnech druhého největšího v zemi) odhadnuta na 162 150 kop grošů českých, tedy 378 350 zlatých rýnských. Majetek v rozsahu okolo 50 tisíc kop grošů českých a vyšší (tj. cca 117 tisíc zlatých) přiznávalo v celých Čechách jen deset daňových poplatníků z panského stavu. Mezi nimi i Jeroným Šlik z Pasounu a na Plané, který přiznával hodnotu majetku 53 360 kop grošů českých, tj. cca 124 507 zlatých rýnských. Z hlediska této perspektivy byl dluh ve výši 140 zlatých rýnských pro Šliky likvidační, pokud postupně ztráceli původní zdroje, kterými bylo jeho splácení dlouhodobě ujištěno. Blíže viz VOREL, Petr: *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. – 17. století*, Pardubice 2001, Mapa č. 5 „Největší soustava šlechtických dominií v Království českém v roce 1529“.

roce 1526 běžná výroba pokračovala dál s razidly, na kterých zůstalo zachováno jméno „Štěpán“); přesněji řečeno zatím nemáme k dispozici hmotný materiál, který by použití „Jeronýmova“ razidla v rámci souvislé chronologické řady jáchymovských mincí dokládal. Výše popsané dva tolary svědčí o něčem úplně jiném. Tím se dostáváme k druhé otázce.

Podle mého názoru můžeme nejen prakticky vyloučit, že by šlo o běžné výrobky tehdejší jáchymovské mincovny, ražené za standardního provozního režimu (jen s využitím ojedinele vyrobeného razidla, na kterém byla provedena změna křestního jména příslušníka šlikovského rodu), jak by mohlo vyplývat z jednoduché typologie, publikované L. Nemeškalem.²⁵ Považuji ale také za nepravděpodobné, že by mohlo jít o odražky zkušební, jak se domníval K. Chaura. K výrobě zkušebních odražek se totiž v mincovnách jednak obvykle nepoužívalo stříbro, ale měkčí kovy (nejčastěji olovo), jednak by pro zkušební odražky nově vyrobeného rubového razidla se jménem Jeronýma Šlika nebylo zapotřebí používat dvě různá razidla lící. Stačilo by jedno.

Na základě výše popsaného srovnání s chronologickou řadou jáchymovských razidel se domnívám, že jde o doklad pozdější nelegální ražby, k níž byla použita stará šlikovská razidla. Tato hypotéza zní napoprvé možná nelogicky, ale podle mého názoru máme k dispozici nepřímé indicie, které nás k jejímu formulování opravňují. Navíc tato interpretace přináší docela logické vysvětlení i pro další problémy v chronologickém systému šlikovských mincí.

Předně vůbec nevíme, co se stalo se starými šlikovskými razidly v roce 1528, když byla v rámci nového provozního režimu zajištěna panovnická kontrola nad produkcí jáchymovské mincovny a zahájena výroba vládních tolarových ražeb. Právě systém odděleného uchovávání lícnic a rubových razidel (za svrchní odpovídal mincmistr, za spodní vardajn), který známe v Jáchymově z mladší doby,²⁶ svědčí o tom, jak velká důležitost byla přikládána právě těmto předmětům, s jejichž pomocí bylo možné poměrně snadno (s velkým rizikem, ale s mimořádným ziskem) vyrobit podvrhy ražeb z méně hodnotného stříbra.

V případě Jáchymova však nešlo jen o případná méně hodnotná falza. Pokud by se některému z místních provozovatelů dolů a hutí podařilo získat kompletní pár razidel, mohl rychle zbohatnout, aniž by musel mince „šidit“. Monetizací totiž mohl uvést do oběhu nezdaněné hutní stříbro, z jehož hodnoty si panovník neodebral svůj podíl. Za takové situace měla stará šlikovská razidla doslova cenu zlata, což jistě provozovatelé mincovny (Šlikové) museli vědět i v roce 1528, kdy byl mincovní provoz převáděn pod panovnickou kontrolu a k ražbě se začala používat razidla zcela odlišná.

Pokud Jeroným Šlik a jeho švagr Jan Pluh z Rabštejna (jakožto hlavní formální představitelé šlikovského uskupení) nechali v roce 1528 někde spolehlivě ukrýt stará razidla, mohli s jejich pomocí (někde mimo Jáchymov a mimo

²⁵ NEMEŠKAL, L.: *Jáchymovská mincovna*, s. 20.

²⁶ NEMEŠKAL, L.: *Jáchymovská mincovna*, s. 82.

kontrolu osob, spjatých s českým oddělením dvorské komory) dál pokračovat v monetarizaci alespoň části vytěženého stříbra, neboť pokud už byla mince pomocí původních starých razidel vyrobena, nemohl nikdo poznat, zda k ražbě došlo ještě legálně (do roku 1528) nebo později.

Taková činnost by byla sice velmi riskantní, ale až do fáze výroby střížku by se utajit dala a samotnou nelegální ražbu mohli provádět 2–3 důvěryhodní a dobře zaplacení kováři. Hotové mince už byly „čisté“ a pokud by výrobci a distributoři neudělali žádnou chybu, tak se na nic nemuselo přijít. Problém byl však (jako vždy v podobných případech) s razidly, neboť „nová“ už nemohla být k dispozici bez původních punců a i kdyby Šlikové spolu s razidly ukryli i původní puncy, tak by jen stěží našli specialistu – výrobce razidel, který by byl ochoten takto riskovat.

Pokud tedy jako pracovní hypotézu připustíme možnost pozdější ražby starými razidly, pak se pochopitelně musíme dále ptát „kde?“ a „kdy?“.

V této souvislosti se pochopitelně nabízí dlouho diskutovaná „záhadná“ mincovna v Horním Slavkově na panství Jana Pluha z Rabštejna. Její existence není přímo doložena žádným autentickým pramenem z první poloviny 16. století (což je logické, měla-li být utajena); všechny nepřímé zprávy o ní pocházejí až z podstatně mladší doby.²⁷ Do výše popsaného obrazu by však dobře zapadala: na Rabštejnovo panství vliv královských úředníků nesahal a majetkové zájmy Šliků a Pluhů z Rabštejna byly natolik provázány, že lze hovořit o jejich společném podniku po celá 20.–40. léta 16. století. Šlikové po roce 1528 neměli žádného vhodnějšího spojence, kterému by mohli důvěřovat v případě takto riskantního podnikání, při kterém však šlo o hodně velké peníze.

Ptáme-li se „kdy?“, pak se jako zdánlivě nejjednodušší varianta jeví jaro 1547. Tehdy již probíhal otevřený konflikt Habsburků s říšskou opozicí (tzv. Šmalkaldská válka),²⁸ v jejímž čele stál saský kurfiřt Jan Fridrich. Tedy osoba, s jejímž vítězstvím si Šlikové spojovali naděje na zvrácení poměrů v Jáchymově. Jáchymov byl jakožto jeden z tehdejších hlavních evropských zdrojů stříbra²⁹ předmětem zájmu obou válčících stran a v průběhu jara 1547 byl několik týdnů obsazen saským vojskem, stejně jako širší krušnohorské okolí. Tehdy teoreticky mohlo šlikovské uskupení bez jakýchkoli zábran obnovit ražbu mincí starými razidly i přímo v Jáchymově, pokud byla někde k dispozici.

Toto vysvětlení je však podle mého názoru málo pravděpodobné. Během krizové válečné situace bylo jednodušší využívat k transakcím rovnou hutní stříbro a nezdržovat finační toky jeho monetarizací. Pokud by ražba probíhala v této době, nepotřebovali by výrobci přesně napodobovat mince z doby před rokem 1528. Předpokládané odražky ze starých šlikovských razidel jsou po technické stránce příliš kvalitní na to, aby vznikly až na jaře 1547.

²⁷ Přehled těchto zpráv shrnuje NEMEŠKAL, L.: *Jáchymovská mincovna*, s. 58–59.

²⁸ VOREL, Petr: *Důsledky tzv. Šmalkaldské války z let 1546–1547 pro vývoj měnové integrace Evropy*, *Theatrum historiae* 3, 2008, s. 47–64.

²⁹ VOREL, Petr: *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.–17. století (1472–1717)*, Praha 2009, s. 126–137.

Jako logičtější se mi jeví realizace „paralelní“ nelegální ražby někde mimo Jáchymov (například v Horním Slavkově)³⁰ už někdy krátce po roce 1528. Období několika let na přelomu dvacátých a třicátých let 16. století je obecně hodnoceno jako doba zmatků a teprve postupného formování nějaké efektivní kontroly nad produkcí mincovny. Také král Ferdinand měl hned krátce po svém nástupu jiné starosti v souvislosti s tureckým útokem na Vídeň (1529). Až do uzavření dohody mezi králem a stavy o nakládání s drahými kovy (1534) panovaly v těžbě stříbra i v obchodování s ním neujasněné poměry. Není pochyby o tom, že na všech stupních transakcí s krušnohorským stříbrem docházelo tehdy k různým manipulacím. Řada z nich měla složité soudní dohry i přímo v případech vysokých úředníků mincovny.³¹

Do této doby (na přelom dvacátých a třicátých let) si proto dovoluji hypoteticky položit druhotné užití starých šlikovských razidel k výrobě mincí, které měly napodobovat ražby z doby před rokem 1528, a to takto:

Výrobci již nemohli doplňovat „arzenál“ razících kolků, proto k výrobě používali i razidla, která k sobě původně nepatřila. Takto vzniklými výrobky jsou (vedle popsanych tolarů Jeronýma Šlika) i všechny „běžné“ toлары se jménem Štěpána Šlika, u kterých shledáváme anachronismy mezi datací a jménem panovníka, tedy především všechny mince, které nesou na rubu letopočet „1527“, ale na líci je uvedeno jméno krále Ludvíka Jagellonského.³²

Užitím starých razidel, která k sobě původně nepatřila, pak můžeme vysvětlit i jinak těžko řešitelné zmatky, které panují v případech mincmistrovských značek na šlikovských tolarech z let 1526–1528, které zdánlivě dokládají působnost několika mincmistrů zároveň (zvláště v průběhu roku 1526). Pro tuto interpretaci je především důležité, že „zmatky“ ve značkách panují pouze v případech tolarů. Pokud bychom pro identifikaci mincmistrů a doby jejich působení vzali v potaz pouze nižší nominály (půltolary, čtvrttolary a groše), pak se jejich působnost jeví vcelku lineárně a bez zásadních nelogičností.

Do tohoto obrazu nakonec dobře zapadají i obě mince „Jeronýmovy“. Podle mého názoru se jedná o výrobky z originálních razidel, ale nikoli z roku 1527,

³⁰ V případě Horního Slavkova považuji za logické a správné zdůvodnění, publikované již v 19. století Kašparem Šternberkem, který souběžnou legální ražbu v Horním Slavkově v době šlikovské ražby v Jáchymově v průběhu let 1520–1528 vyloučil. Také představa o tom, že by Jan Pluh z Rabštejna mohl tehdy nějak zprostředkovaně využívat souhlas zemského sněmu se zřízením jáchymovské mincovny pro provoz nějaké své slavkovské ražebny, si z více důvodů zaslouží odmítnutí. Blíže viz NEMEŠKAL, L.: *Jáchymovská mincovna*, s. 56–57. Provoz nelegální ražebny v Horním Slavkově, realizovaný společně Šliky a Pluhem z Rabštejna krátce po roce 1528, by však podle mého názoru mohl odpovídat tehdejší realitě. Je-li tato hypotéza správná, pak pochopitelně nemá smysl pokoušet se o přiřazení některé ze značek na šlikovských tolarech (např. Sturzovy „arabesky“) k Hornímu Slavkovu. Blíže k tomu viz VOREL, P.: *Katalog ražeb*, s. 252

³¹ VOREL, Petr: *Jáchymovský mincmistr Mikuláš (Klaus) Kraus a jeho působení v obchodě s českým stříbrem v letech 1530–1535*, *Theatrum historiae* 1, 2006, s. 69–81.

³² VOREL, P.: *Katalog*, č. 2/20 a č. 2/24 na s. 181.

- □ 2: „Běžná“ rubová strana šlikovského tolaru ročníku „2-7“ se jménem Štěpána Šlika a stejný typ rubové strany se jménem Jeronýma Šlika.

- □ 3: Odražek tolaru Jeronýma Šlika se jménem krále Ludvíka na lící straně. Sběrka: Národní muzeum, inv. č. H5-33250 (Chaurova sbírka).

- □ 4: Odražek tolaru Jeronýma Šlika se jménem krále Ferdinanda na lící straně. Sběrka: Národní muzeum, inv. č. H5-33249 (Chaurova sbírka).